

'יאמרו: בקי מותר שאינו בקי אסור? – רוב בקיאים בהטיה' – כמה ראשונים פרשו (וכן נראה מרש"י) שמפני רוב הבקיאין, התירו לכל אדם. והסבירו בתוספות, משום שתולים אנו שסתם אדם מן הבקיאין הוא.

והריטב"א הקשה על כך, שאין מדרך התנא להתיר דבר בסתם, בהסתמך על רוב האנשים, והיה לו לפרש שמי שאינו בקי אסור לו לבעול? ותירץ, שהרבה מטין גם בלי כוונה מתוכננת לכך, ושוב אין כאן 'פסיק רישיה', כי אפשר שיטה. [ומה שאמר 'לא כהללו בבליים שאין בקיאין בהטיה' היינו שאין בקיאין בענין הטייה, ולכך הוקשה לך דבר זה, כי לא ידעת שסתם בני אדם בקיאין בהטיה. ריטב"א. עוד היה נראה לפרש שלפי תכונת הבבליים ומנהגם אכן אין מצוי כלל שיטו. (סמך לדבר יש מתוך דברי הרה"ק מאיזביצא בספרו 'מי השילוח' (ח"ב ליקוטי הש"ס) ע"ש בענין הבבליים אוכלים אותו ח?)].

(וע' במהרש"ל כאן על תד"ה אלא, שלשית התוס' אי אפשר כן אלא בכונה).

ויש לעיין לשיתת התוס', האם רק משום שרוב בני אדם בקיאין, לכך מותר, או אף אם לא היה 'רוב בקיאין', אלא שסתם אדם הבא לפנינו אין ידוע אם הוא בקי או לא, שמא היה מותר, כי כבר אין כאן ודאות שיעשה מלאכה, ואין זה נחשב 'פסיק רישיה'.

שאלה זו תלויה כנראה במה שדנו האחרונים ז"ל ('ע' ט"ז או"ח שטז) על 'ספק פסיק רישיה' – לדוגמא: הסוגר מגירה בשבת, ספק אם יש בה זבובים אם לאו. שאם יש – הרי אף שאינו מתכוין לצודם, אסור, משום 'פסיק רישיה'. גם כאן, יש כאן ספק שמא תוצאת המעשה של חבלה או עשיית פתח, מוכרחת היא אצל אדם זה. (אילת השחר. וע"ע בהרחבת הענין בספר ברכת מרדכי ח"א כט, ב).

דף ז

'רבי אמי שרא למיבעל בתחלה בשבת. אמרי ליה רבנן: והא לא כתיבא כתובתה? אמר להו: אתפסוה מטלטלין' – הקשו הראשונים: והלא אסור לעשות קנין בשבת ואיך הקנו לה אותם מטלטלים למשכון? ותירצו, שמא לצורך מצוה התירו בזה (ע"ן). ואפשר שנתנית משכון אינו כקנין האסור בשבת, או אפשר שלא היה זה משכון גמור ('ע' ריטב"א ושיטמ"ק), או שהיה המעשה בערב שבת ולא בשבת, ולא היתה שהות לכתוב כתובה אלא להתפיסה מטלטלין. (ע' בספר אילת השחר).

עוד יש לתרץ, כיון שהטעם שאסור לקנות בשבת הוא מפני חשש שמא יבוא לכתוב, (כמו שכתב רש"י במסכת ביצה), הלכך כאן עיקרו של קנין זה נעשה משום שאסור לכתוב את הכתובה בשבת, לא יבוא לטעות ולכתוב, [בדומה למה שאמרו גבי בדיקת חמץ בזמן איסורו 'הוא עצמו מחזר עליו לשרפו, מיכל קאכיל מיניה?']. (דובב מישרים ח"ג סוף סי' צד. ע"ע בענין זה בחידושי רבי עזריאל).

'אתפסוה מטלטלין' – יש סומכים מכאן ששטר הכתובה אינו אלא ראייה בעלמא, ולכך אם אבדה הכתובה אין איסור לשהות עם אשתו כאשר קיימים עדי קנין. ולא אסרו לשהות עם אשתו ללא כתובה אלא כשאין עדי קנין (עפ"י ריב"א).

ויש חולקים וסוברים שלא התירו כאן בהתפסת מטלטלין אלא בשעת הדחק, וליום או יומים עד שיכתבו כתובה. (עפ"י אביאסף ועוד. מובא בהגהות אשר"י. ואף לשיטה זו נראה שלא עשוהו לבעילותיו בעילות זנות אלא שמצוה מדרבנן לכתוב. ע' באר אליהו אה"ע סו סק"ה).

'איבעית אימא באלמון, יום אחד לברכה ושלושה לשמחה. ואיבעית אימא בבחור, שבעה לברכה ושלושה לשמחה' – יש סוברים ששתי הלשונות הללו אינן חלוקות אהדדי. ואין תימא מדוע בבחור שנשא אלמנה, ימי ברכה מרובים על ימי שמחה ואילו באלמון מרובים ימי השמחה – כי כל דבר כפי

ענינו; הברכה באה על שמחת לבו של חתן, הלכך בבחור שיש לו שמחה יותר, שלא נשא עדיין, לעולם מברכים שבעה, אפילו נשא אלמנה. אבל שמחה דהיינו ביטול מלאכה – משום תקנת הכלה נתקנה, ושיערו חכמים שאלמנה אינה צריכה פיתוי כל כך ודי לה בשלשה ימי שמחה. ובאלמון שנשא אלמנה, כיון שכבר נשא בעבר, וגם עכשיו אינו נושא בתולה, אינו שמח כל כך, הלכך די ביום אחד לברכה, ואעפ"כ צריך שלשה ימי שמחה לתקנתה, ששקדו חכמים על תקנת בנות ישראל. (עפ"י ר"ן)

(ע"ב) 'דליכא בתולה דבצרה משבעה' – אף באלמן הנושא את התולה. (עפ"י רא"ש ור"ן. ואף לענין שמחה כתב הר"י בן מגאש שנראה שתקנו להם שבעה ימי שמחה. מובא בר"ן).

רבי יהודה אומר: אף בבית האירוסין מברכין אותה. אמר אביי: וביהודה שנו, מפני שמתייחד עמה – פירש רבנו אפרים שתנא קמא אינו חולק בדבר אלא שהוא לא דיבר ביהודה, אבל בכל מקום שיש לחוש לייחוד, מודה תנא קמא שמברכים. וכתב שכן הוא המנהג, שארוס וארוסתו השוהים יחד בבית אחד – מברכים עליהם שבע ברכות פן יתייחדו. (מובא בהגהות אשר"י. מבואר לכאורה שעיקר איסור הארוסתו היינו משום חסרון הברכה ולא משום החופה, וכלשון הברייתא כלה בלא ברכה אסורה כו').

זהתיר לנו את הנשואות על ידי חופה וקדושין – מה שמזכירים חופה בברכה זו, והלא ברכת האירוסין היא – כדי שלא יטעה אדם לומר שהברכה של קדושין נתקנה להתירה לו, לכך הזכירו חופה לומר שדוקא ברכת חופה היא המתרת הכלה לבעלה. ולכך גם הקדימו חופה לקדושין, לומר שהתיר לנו את הנשואות על ידי חופה שאחר ברכת הקדושין. (רא"ש). ויש מפרשים, כי לפעמים מקדשים בשעת הנשואין, ואז הכנסת חופה קודמת לקדושין. (עפ"י מרדכי) ובעל העיטור כתב שעיקר הנוסחה 'על ידי חופה בקדושין', אלא מפני שהדייקנים קרואה לבי"ת ההיא רפה [מפני שהיא סמוכה לאות מאותיות אהו"י], טעו הסוברים וכתבו בוא"ו.

'ככתבם וכלשונם'

'אין רוח חכמים נוחה ממה שבתי לוויות (טשאפעלס) אחדים מפרסמין שבונים מקוה (לטבול בה את המתים), שהרי כוונתם לעשות מזה רווחים שיעלה זה על הוצאות הקבורה, שהוא נגד תקנת רבן גמליאל (כתובות דף ח) שאסור לעשות דבר לכבודו של מת יותר מהדין, מחמת שזה מגדיל הוצאת הקבורה... ואין לבנות מקואות בבתי הלוויות, ומי שראוי ליטבילוהו במקוה למעלתו, ימצאו מקוה ממי שכבר עשה. הכו"ח למען האמת וכבוד המתים כד"ן...'. (מתוך תשובה באגרות משה יו"ד ח"ג קלז)

'הנה ברור ופשוט שאסור לחברה קדישא לבקש שמשפחת הנפטר ישלמו חמש מאות דולרים בשביל הטהרה לחוד כשהנפטר לא היה חבר בחברה קדישא. זו הנהגה שמתנגדת לתקנת רבן גמליאל, ועוברים גם על איסור אונאה... וגם בדורות הקודמים היו לרבנים סכסוכים עם החברה קדישא, שהיו מחשיבים עצמם כבעלים לתקן ולגזור כנגד רצון הרבנים, אבל על הנהגה כזו מעולם לא שמענו. ואין להם לתרץ שהם חברה קדישא פרטית, דהלא הקהילה מחשיבה אותם כח"ק של העיר, והם מבקשים תמיכה מן הקהילה כח"ק, ולא כעסק פרטי. ויש לידע שבעצם יש לח"ק לעסוק בנפטר בחינם, ורק לבקש תשלום בשביל ההוצאות האמיתיות שלהם. ואם הנהלת הח"ק יסרבו לשמוע לדעת תורה בענין זה, אז על כת"ר וחתי שליט"א ושאר רבני העיר, להתאחד ולסדר ח"ק אחרת שינהגו כד"ן. (מתוך אגרות משה ח"ח קדשים סב)

פרפראות לחכמה

הנה פרפרת אחת שזיכנו הר' יעקב אורבך ז"ל מירושלים:
'מנין לברכת חתנים בעשרה? שנאמר (רות ד,ב) ויקח (הכתוב מדבר בבעז) עשרה אנשים מזקני העיר וגו'.

במגילת רות נאמר שם בהמשך (ד,יא) כי כל העם אשר בשער והזקנים ברכו את החתן במלים יתן ה' את האשה הבאה אל ביתך כרחל וכלאה אשר בנו שתיים (דוק; ולא שתייהן) את בית ישראל. ובמסכת כלה (א,א) שנינו: 'ומנין לברכת חתנים מן התורה? שנאמר (בראשית כד,ס): ויברכו את רבקה ויאמרו לה אחתנו (דוק; חסר כתיב) את היי לאלפי רבבה וירש זרעך את שער שנאוי (דוק; חסר כתיב).

והובאו הדברים בתוספות כאן (ד"ה שנאמר), ולמדו מהם 'שיש לברך ברכת ארוסין לאשה המתקדשת על ידי שליח'.

יש להעיר כי מלבד שני הכתובים הנ"ל – שהאחד מהם ברכה לחתן והאחד ברכה לכלה – לא מצינו עוד בכל המקרא ברכה הקשורה לנישואין.

ומה מפתיע אפוא לגלות את הזהות הכפולה והמוחלטת בין שני המקראות: בכל אחד מהם חמש עשרה תבות (כמנין התבות בברכת כהנים), והגימטריא של כל אחד מהם 4462. (ויתכן כי זהו פשר הדיוקים שציינו לעיל בענין הדקדוק והכתיב).

דף ח

'לוי איקלע... בריך חמש. רב אסי... בריך שית' – יש להביא מכאן סמך לכך שברכת 'הגפן' יכולה להאמר על ידי מי שברך ברכת המזון, ואילו שאר הברכות על ידי אחר. שאם לא כן, היה צריך לומר 'לוי בריך שש, רב אסי בריך שבע'. ואם כי אין זו ראייה מוכרחת, רמז יש כאן. (המקנה – מובא ב'פתחי תשובה' אבן העזר סב, יז. וע' אגרות משה או"ח ח"ד סט, א).

[נראה מפשטות לשון הגמרא (וכן מדברי המקנה דלעיל), שמנהגם היה שאדם אחד מברך את ברכות החתנים. וכבר העיר על דבר זה ב'שערי אפרים' שאין לחלקן. ואם כי איסור אין בדבר, כמנהג הרבים, נכון יותר שלא לחלקן כשאין צורך בדבר. כן איתא ב'אגרות משה' אה"ע ח"א צד].

'והא רב פפא איעסק לאבא מר בריה וברין משעת אירוסין? – שאני רב פפא דהוה טריח ליה...'
– יש מפרשים באירוסין ממש, ודוקא בכגון מעשה דרב פפא מברך, שכבר הוכן לו לנישואין באותה שעה, אבל בלאו הכי אין לברך 'שהשמחה במעונו' באירוסין. ויש מפרשים שמעשה דרב פפא בשעת שידוכין היה, אבל באירוסין מברכים ברכה זו. (מובא במרדכי, הגהות אשר"י.
וכיוצא בזה נחלקו המנהגים אודות סעודת פדיון הבן, יש שהיו אומרים בה 'שהשמחה במעונו', ויש שאין אומרים – ע' בתרומת הדשן רסח).

'רב תנא הוא ופליג. איתמר אמר רבי יצחק אמר רבי יוחנן: חתנים מן המנין... מיתבי...'
הראשונים אם רבי יוחנן יכול לחלוק על תנאים אם לאו – ע' במובא בברכות כג (חוברת צה) וביבמות (ז – חוברת קמה).

- א. כתב הראב"ד, הוא ישן בין האנשים והיא בין הנשים – שניהם דוקא, אנשים ישנים עמו ונשים ישנים עמה.
ונחלקו ראשונים אם גם ביום אסורים ביהוד, וכן בשאר עניני קורבה, או דוקא בלילה אסורים.
(ערא"ש כאן ובמו"ק פג).
- ב. כתב הרא"ש, נראה שבאבילות [שלא כבנדה], מותר לישן עם אשתו במטה אחת, הוא בבגדיו והיא בבגדיה, אבל לא בקירוב בשר. ומכל מקום כתבו הפוסקים שיש להחמיר בדבר, וכן בחבוק ונשוק. (עפ"י יו"ד שפג, א).
- ג. מפשטות הסוגיא משמע שמזיגת הכוס וכד' אסורה באבילות של הבעל, ולרב אשי אפילו באבילות הכלה. ואולם הראב"ד והרא"ש נקטו להתר. [וכנראה הם מפרשים שאמנם אינה חייבת במלאכות אלו לבעלה, אבל אין איסור בדבר. עפ"י קרני ראם].

דף ה

- ה. א. אלו חשבונות ועסקים מותרים בשבת?
ב. האם קבעו זמן לביאה ראשונה בבתולה ובאלמנה?
- א. רב חסדא ורב המנונא אמרו: חשבונות של מצוה מותר לחשבן בשבת. הלכך אין איסור לחשב הוצאות סעודת הנישואין שלאחר השבת.
אמר רבי אלעזר: פוסקים צדקה לעניים בשבת. אמר רבי יעקב אמר רבי יוחנן: הולכים לבתי כנסיות ולבתי מדרשות לפקח על עסקי רבים בשבת. וכן מפקחין פיקוח נפש בשבת. וכן אמר רב שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: הולכים לטרטיאות ולקרטיאות לפקח על עסקי רבים בשבת.
תנא דבי מנשיא: משדכים על התינוקות ליארס בשבת, ועל התינוק ללמדו ספר וללמדו אומנות, שדברי מצוה הן.
- ב. בתולה שנישאת ביום הרביעי, יכולה ליבעל בו ביום כמו בחמישי, שאין חוששים שתתקרר דעתו בזמן מועט. ומשום ברכה שנאמרה ביום החמישי אמרו שתיבעל בחמישי.
אם אירע שלא בעל בליל חמישי, לא חייבוהו חכמים להמתין עד יום שני או חמישי הבא.
(עפ"י תוס').
- אלמנה נשאת בחמישי ונבעלת בששי – אם משום ברכת 'פרו ורבו' שנאמרה לאדם בששי, אם משום ששקדו חכמים על תקנת בנות ישראל שיהא שמח עמה שלשה ימים חמישי בשבת ערב שבת ושבת. ולפי טעם זה האחרון, אדם בטל או כשחל יום טוב להיות בערב שבת, אפשר לבעול בחמישי.
כמובא לעיל, בזמן הזה אין חיוב לישא בתולה ברביעי ולבעול בחמישי, ובלבד שיטרחו בסעודה מקודם. וכן באלמנה, אדם בטל נושא בכל יום. (עפ"י רא"ש).

דפים ה – ז

- ו. מהו לשאת ולבעול בתחילה בליל שבת או במוצאי שבת?
שנו בברייתא, לא יבעול בתחילה לא בערב שבת ולא במוצאי שבת. ופירשו בערב שבת משום עשיית חבורה, ובמוצאי שבת הסיק רבי זירא גזירה שמא מרוב טירדה ישחוט בן עוף בשבת.
ובהמשך הסוגיא נסתפקו בענין ביאה ראשונה בשבת, שמא אסור הדבר כי דם בתולים מחובר הוא ואינו כמופקד, (והרי זה כשאר חבורה האסורה משום נטילת נשמה או משום תולדת דישא. עראשונים), או משום

עשיית הפתח, ואפשר שהאדם מתכוין לכך כי לדם הוא צריך או לפתח, או אף אם אינו מתכוין [ואינו 'פסיק רישיה ולא ימות' כי אפשר בהטיה ורוב בקיאים בדבר], שמא הלכה כרבי יהודה שאוסר דבר שאינו מתכוין, ואפשר שאפילו אם הוא נידון כמקלקל, שמא הלכה במקלקל בחבורה כרבי שמעון שחייב.

לפירוש רבנו תם, אף אם לדם הוא צריך הרי זו מלאכה שאינה צריכה לגופה, כי אין צריך להוצאת דם עצמו אלא כדי למנוע הדימום בבעילה אחרת, ועל כן לרבי שמעון פטור משום מלאכה שאינה צריכה לגופה. ולפרוש ר"י מלאכה הצריכה לגופה היא, כי צריך את הדם לודא שהיא בתולה.

ונחלקו בדבר תנאים בכרייתא אחרת. וכן רב ושמואל נחלקו בפסק ההלכה. בבית רב אמרו שרב התיר ושמואל אסר, ובמקומו של שמואל אמרו להפך, שמואל התיר ורב אסר. [ואעפ"י שרב פוסק כרבי יהודה בדבר שאינו מתכוין, אפשר שסובר לפטור משום מקלקל. וכן לאידך גיסא, אעפ"י ששמואל פוסק כרבי שמעון אפשר שמחייב משום שלפתח / לדם הוא צריך]. רבי אמי ורב זביד ורב יהודה הורו הטר ובשם רבי יוחנן הורו לאסור. ובדעת רבא נחלקו אמוראים. והסיקו הלכה להתיר.

א. משמע מפרש"י ותוס', שאדם שידוע שאינו בקי בהטיה, אסור לו לבעול בתחילה בשבת משום 'פסיק רישיה'. ויש אומרים שבזמננו אין בקיאים בהטיה ואסור (מובא בהגהות אשר"י). ולדברי הריטב"א מותר לכל אדם, כי מכל מקום אפשר שְׁיִטָּה. וגם הרא"ש פסק להתיר בסתמא.

ופסק הרא"ש (ז) שמותר לישא במוצאי שבת. ומהרש"ל (יש"ש ז) אוסר במוצאי שבת. ב. לכאורה נראה מדברי התוס' שאסור לבעול בעילה גמורה בתחילה בשבת. ואולם הפוסקים לא חילקו. ובפרישה כתב שלפי מה שאנו נוקטים דם מפקד פקיד מותר אף בעילה גמורה. ויש מי שכתב שלדברי הכל מותר משום ספק-פסיק-רישיה, כי בגמר ביאה כבר יש ספק שמא נשברו הבתולים מקודם. (עפ"י אבני נזר אה"ע רמז).

מבואר בגמרא שגם אם ננקוט שאסור לבעול בתחילה בשבת, אם כבר בעל מקודם, מותר, ואעפ"י שאפשר שיחבל מעט – כדברי שמואל שפירצה דחוקה מותר ליכנס בה בשבת ואעפ"י שמשיר צרורות. כתבו הפוסקים על פי הירושלמי, שאלמנה או גרושה אין להתיחד עמה יחוד הראוי לביאה בתחילה בשבת או ביום טוב, משום שאז הוא עיקר הקנין ואסור לקנות בשבת, אבל בבתולה מותר להתיחד עמה בתחילה בשבת כיון שעיקר קנינה הוא בחופה שנעשתה קודם השבת. (עפ"י ראשונים; או"ח שלט, ה ואה"ע סד, ה). והרבה אחרונים כתבו שגם בבתולה יש ליוהר לכתחילה שיכניסנה החתן לרשותו מבעוד יום, ואולם בבתולה אין צריך יחוד הראוי לביאה, כגון שבני אדם נכנסים ויוצאים או שהיא נדה. (עפ"י משנ"ב שלט סקל"ב).

דף ו

- ז. א. בתולה שנישאה ורואה דם מחמת תשמיש, עד מתי אנו מחזיקים אותו בדם בתולים ולא בדם נידות?
ב. האם חתן פטור מקריאת שמע בלילה הראשון ובלילות שלאחריו?

א. תינקות שלא הגיעה זמנה לראות דם נידות, ונשאת – בית שמאי אומרים נותנים לה ארבעה לילות (שכל דמים שתראה בהם מחמת תשמיש, מחזיקים אותם בדם בתולים) ובית הלל אומרים: עד שתחיה המכה. הגיע זמנה לראות (– שהגיעו ימי הנעורים) – בית שמאי אומרים: נותנים לה לילה הראשון (אפילו לבעילות הרבה. רש"י), ובית הלל אומרים: עד מוצאי שבת – ארבעה לילות. (ואפילו לילות מפוזרים. תוס' עפ"י נדה סד).

[משמע מהגמרא ומדברי רש"י שגם דמים שראתה לאחר העראות, תולים אותם בדם בתולים].

ב. שנינו: חתן הנושא את הבתולה, פטור מקריאת שמע לילה הראשון, ובעוד שלשה לילות אחר כך אם לא עשה מעשה, שטרוד הוא בטרדת מצוה. (ובלכתך בדרך – פרט לחתן. ברכות טז.) ויש דעת תנאים הסוברת שבבליילה שלישי, הוא ליל שבת [שבתולה נישאת ליום הרביעי] – חייב, שלדעה זו אסור לבעול בתחילה בשבת הלכך אינו טרוד אז טרדה דמצוה. הנושא את האלמנה אינו טרוד בדבר מצוה וחייב בקריאת שמע. (ברכות שם.) חתן, אם רצה לקרות – קורא. רשב"ג אומר: לא כל הרוצה ליטול את השם יטול. ומסופר על רבן גמליאל שקרא בבליילה הראשון שנשא, (ומשמיענו שאדם גדול ובוטח בעצמו שיוכל להתכוין, הרשות בידו ליטול את השם. (עפ"י ברכות שם ותוס'). דעת הרי"ף לפסוק כחכמים. וכתב ר"ח ושאר פוסקים: עכשו חתן קורא, כי אין אנו מכוונים כיאות. ואם נמנע מלקרות משום ביטול כוונה, הרי זו יוהרא.

הידוק מטלית בנקב החבית כדי לסותמה – נתבאר בשבת קיא.
דיני הטרוד והאבל בחיוב מצוות ובתפלין – בברכות יא ובמו"ק יד-טו כא.

דף ז

ח. מי שנשא אשה ולא כתב לה כתובה ואין פנאי לכתוב כעת – מה יעשה?

זה היה מעשה ברבי אמי שהתיר לבעול בתחילה בשבת ואמרו לו חכמים והרי לא כתבו כתובה, ואמר להם: התפיסוה מטלטלין.

א. יש אומרים שלא התירו זאת אלא בשעת הדחק וליום או יומים, אבל בקביעות אסור לעשות כן אלא צריך לכתוב כתובה. (מובא בהגהות אשר"י).
ב. לא התירו בהתפסת מטלטלין אלא כשקיבל עליו אחריות אם יאבדו או יזולו. (עפ"י תוס' להלן ג:).

ט. א. הנושא בתולה – האם מותר לבעול בתחילה ביום טוב?

ב. האם הותרה מלאכה ביום טוב שלא לצורך אוכל נפש?

א. נחלקו רב פפא ורב פפי בשם רבא, האם לפי הצד שאסור לבעול בתחילה בשבת, מותר ביום טוב אם לאו, כי אעפ"י שנוקטים מתוך שהותרה מלאכה לצורך אוכל נפש הותרה שלא לצורך, לא הותר אלא לצורך השוה לכל נפש.

ב. לבית הלל הותרה מלאכה ביום טוב אפילו שלא לצורך אוכל נפש – מתוך שהותרה לצורך. ומ"מ מבואר בגמרא שלא הותרה אלא לצורך השוה בכל נפש, בדומה לאכילה, (אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם). ואפילו כגון צליית בשר צבי שאינו בכל אדם. ואולם דבר שאין לו צורך לכל, כגון עשיית מוגמר – אסור. [ומבואר בסוגיא שבעילת מצוה בבתולה נחשבת (לרב פפא) דבר השוה בכל נפש. ואפשר שהוא הדין לשאר ביאות, ושמה דוקא בעילת מצוה. עתוס].

א. חימום מים לרחיצה, כיון שאינה אלא לתענוג, לא הותר ביום טוב, אבל חימום מים להזיע בהם, כיון שהוא לבריאות, שוה הוא לכל נפש. (עפ"י תוס' שבת לט: ד"ה וב"ה. וצ"ב בענין זה בזמננו).
ב. ברמב"ם (יום טוב א, ד) משמע שלא הותרו משום 'מתוך' אלא מלאכות הוצאה והבערה, אבל שאר דברים לא הותרו אלא לצורך אוכל נפש. (ובשו"ת משיב דבר (ח"א לו ד"ה שלישיית) פירש שבוה נחלקו רב פפי ורב פפא בסוגיתנו, ע"ש). והתוס' ועוד ראשונים חולקים.

ג. צורך קיום מצוה גם הוא נחשב צורך להתיר, ואפילו מצוה דרבנן. (עפ"י תוס'). ויש סוברים שמצוה דרבנן שאין בה הנאת הגוף אינה נחשבת צורך היום להתיר מלאכה. (עפ"י ר"ן פסחים ו. וע' בכסף-משנה חמ"ג, ח.).
 ד. עוד כתבו התוס', להוציא תינוק לטייל נחשב 'צורך היום', ואולם הוצאה לצורך נכרי נראה שאסור. והביאו שנוהגים עתה להוציא לצורך נכרי ביו"ט. ע"ש.

י. א. כמה ימים תקנו חכמים לשמחה ולברכת-חתנים בנישואי בתולה ובנישואי אלמנה?
 ב. מהי ברכת אירוסין?

א. תקנו חכמים בנישואי הבתולה לברך ברכת חתנים שבעה ימים, והם ימי משתה ושמחה. (ואין חילוק בין בחור לאלמן. (רא"ש ור"ן. וע"ש בשם הר"י בן מגאש, שנראה גם לענין שמחה, יש לאלמן שנשא בתולה שבעה ימים). יש מי שכתב ששמחת יום ראשון מדאורייתא. (ערא"ש בשם רמ"ה. וע' במובא בשבט הלוי ח"ו רטז, יב). אלמון הנושא אלמנה (והוא הדין שאר בעולה (תוס' ועוד. וי"ח בפנייה שנבעלה). וכן גרוש שנשא גרושה וכד'. פוסקים. וע' פרטי דינים בשו"ת שבט הלוי ח"ה רעט) – הסיקו בגמרא בדעת רב הונא שמברכים ברכת חתנים יום אחד בלבד. ולפי לשון אחת בגמרא תקנו לה שלשה ימי שמחה.
 בחור הנושא אלמנה – טעונה ברכה שבעה ימים, ולפי לשון אחת אין טעון אלא שלשה ימי שמחה. א. יש אומרים שאין מחלוקת בין שתי הלשונות הללו, ולפי זה נותנים לבעולה שלשה ימי שמחה בין בבחור בין באלמן, ואינם חלוקים אלא לענין ברכה, אם יום אחד או שבעה ימים. (וכן פסק הרמב"ם – אישות יב; ברכות ב, ט). ויש אומרים ששתי הלשונות חלוקים, (ע"ן).
 ב. נחלקו הדעות באלמון שנשא אלמנה, האם מברכים 'אשר ברא' כל שלשה ימים ראשונים אם לאו. (ע' טור אה"ע סב ובית שמואל ס"ק יז; ים של שלמה יב; ערוך השלחן; שבט הלוי ח"ה רעט).
 ג. הרא"ש צדד שגם אם הסעודה ראשונה נעשתה באיחור מיום הנישואין, כגון שנישאו ביום והסעודה היתה בלילה – מברכים באלמון שנשא אלמנה. ומדברי ערוך השלחן (אה"ע לג) משמע שגם אם דחו הסעודה עד שלשה ימים – מברכים. ויש לפקפק בזה ולומר שכל שהיה זמן ראוי לסעודה ולא עשו עד למחרת – אין לברך. (עפ"י אגרות משה אה"ע ח"ד פח, ב).

ב. ברכת האירוסין נאמרת בשעת הקדושין. מה מברך – רבין ורבה בני רב אדא אמרו שניהם בשם רב יהודה: בא"י אמ"ה אקב"ו על העריות ואסר לנו את הארוסות והתיר לנו את הנשואות (לנו) ע"י חופה וקדושין. רב אחא בנו של רבא מסיים בה בשם רב יהודה: בא"י מקדש ישראל ע"י חופה וקדושין.

א. לדברי רב האי גאון ורמב"ן חותמים ב'מקדש ישראל' בלבד. ויש מי שכתב 'מקדש ישראל על ידי חופה בקדושין'. (ע"ן).

ב. כתב רב אחאי (בשאלות – ח"י-שרה טז) שברכת אירוסין בעשרה. והר" שמואל הנגיד נחלק עליה. והרא"ש בפסקיו הכריע כרב אחאי.

ג. יש שכתבו שברכה זו נאמרת קודם הקדושין, ויש שכתבו שצריך לאמרה לאחר הקדושין, שמא תחזור בה האשה ותהא הברכה לבטלה. ועוד, שאין מזכירים בברכה זו את עשיית המצוה ואינה כשאר ברכות המצוות הנאמרות עובר לעשייתן. (עפ"י הרא"ש). ומהרמב"ם (אישות ג, כג) מבואר שהיא ברכה על מעשה המצוה, הקידושין. [ואעפ"י שנוהגים שמסדר הקדושין מברך ברכה זו ולא החתן, והו כדי שלא לבייש את מי שאינו יודע, אבל החתן והלכה צריכים להתכוין לצאת בברכה זו בשמיעתם. פוסקים]. ואף לדעת הרא"ש שהיא כברכת השבת, הסיק הבית-יוסף שצריך לברכה קודם הקדושין.

ונראה שאפילו לדעת הרא"ש, עיקר הברכה ניתקנה בשביל החתן והכלה, הלכך אם הם חרשים, אין לברך ברכת האירוסין, וכמו שפסק הנודע ביהודה (תנינא אה"ע א. עפ"י אגרות משה

אה"ע ח"א פז. וע"ע משיב דבר ח"ד לד. ולענין ברכה בקידושי קטן – ע' בכנסת הגדולה אה"ע לד; שבט הלוי ח"ו סס"י רט).

ד. ברכת אירוסין לחוד וברכת נישואין לחוד, לכך מברכים פעמים 'בורא פרי הגפן'. ויש נוהגים להפסיק ביניהם ולקרוא הכתובה, וברכת 'הגפן' מברך על שניהם לאחריהם, משום הפסק. (עפ"י שו"ת רש"י וראבי"ה – מובא בהג"א; תוס' פסחים קב:).

ה. לא ברכו ברכת האירוסין בשעת האירוסין, רב שרירא גאון אסר לברכה בבית חתנים. ורבנו נסים ורבנו יונה הורו שיש לברכה בשעת נישואין עם שבע הברכות. וכן מסתבר (רא"ש). והמרדכי הביא מרבנו אפרים שנהגו לברכה בשעת נישואין.

ו. יש לברך ברכת אירוסין באשה המתקדשת על ידי שליח, והשליח מברך. (עפ"י תוס', רמב"ם, טור אה"ע לד. ערש"א).

דין המזכה לעובר – ביבמות סז.

דפים ז – ח

- יא. א. מהם דיני ברכות חתנים?
 ב. מהן ברכות אבלים?
 ג. האם האבלים נחשבים מן המניין לברכת המזון, לעשיית שורה לנחם, ולרחבה?
 ד. כמה כוסות תקנו חכמים בבית האבל?
- א. ברכת חתנים נאמרת בעשרה. (רב נחמן דרש מויקח עשרה אנשים דבועז, ורבי אבהו דרש מבמקהלות וואין 'קהל' פחות מעשרה) ברכו אלקים ה' ממקור ישראל – על עסקי מקור. ויש אומרים שברכת חתנים בכלל דבר שבקדושה. ע' שבט הלוי ח"ח רעט).
- ומברכים שש ברכות כמפורט בגמרא. ולוי בירך חמש ולא בירך 'יוצר האדם', שיצירה אחת היתה. אם בטעות הקדימו ברכת 'אשר יצר' ל'יוצר האדם', יש להסתפק אם יש לברך עתה 'יוצר האדם'. וספק ברכות להקל. (עפ"י אגרות משה אה"ע ח"ד פח).
- אין להוסיף דברים בברכות הקצרות [שהכל ברא' ו'אשר יצר], ושלא כרב תחליפא. ברכות חתנים נאמרות בבית חתנים כל שבעה (בנישואי בתולה), ובלבד שבאו פנים חדשות. אבל ללא פנים חדשות אינו מברכן אלא יום ראשון בלבד (כלומר בסעודה ראשונה. רא"ש), ובשאר הימים מברך 'שהשמה במעונו' (בתחילת הזימון) ו'אשר ברא'.
- א. יש אומרים שפנים חדשות היינו שמרבים בשמחה בעבורו. (עפ"י רבנו תם). והרמב"ם פירש פנים חדשות – שלא שמעות הברכות. הרמב"ן כתב שכל שבאו פנים חדשות, אפילו אינו אוכל שם – מברכים שבע ברכות. יש אומרים שאם באו פנים חדשות בלילה, מברכים עליו לילה ויום והוא שעמד שם בכל שעת ברכה. (מובא בר"ן).
- ב. יש מצריכים שני אנשים ל'פנים חדשות'. וכן הוא מנהג בגדד (רב פעלים ח"ד אה"ע ו). לדעת כמה ראשונים שבת נחשבת כפנים חדשות. (תוס' ועוד). ומשמעות הפוסקים שחול-המועד אינו כ'פנים חדשות'. ויש מצדדים בחוה"מ סוכות משום אושפיזין עילאין. וע' בשו"ת שבט הלוי (ח"ח רפ) שלמעשה אין לנהוג כן.
- ג. חוץ מזמן החופה, אין חובה להביא עשרה כדי לברך שבע ברכות [כדשמעע בסוגיתנו], ומכל מקום מצוה מן המובחר לעשות כן, אם יש לאל ידו. (עפ"י שו"ת רב פעלים ח"ד אה"ע ו).
- לדברי רבי יהודה נאמרת ברכת חתנים אף בבית האירוסין, ופירש אביי ביהודה שנו, מפני שמת יחד עמה ואסורה לו בלא ברכה.